

Recenze

EPIFANOVA, L. M. – IVANOV, B. Ju. – KOMZOLOVA, A. M. (ed.): *Ekonomičeskaja istorija Rossii s drevnejšich vremen do 1917 g. Enciklopedija*, 1–2. Moskva : Rossijskaja Političeskaja Enciklopedija, 2008–2009, 1472 + 1288 s. ISBN 978-5-8243-0998-0, 978-5-8243-1000-9 (Tom 1), ISBN 978-5-8243-1248-5, 978-5-8243-0998-0 (Tom 2).

Není obvyklé otiskovat recenze na vědecké publikace vydané před pěti či více lety. Jestliže tentokrát činíme výjimku, je tomu tak přinejmenším ze dvou důvodů. Zaprvé jde o publikaci, která svým významem i rozsahem představuje dílo v našem oboru výjimečné a které se stalo významným příspěvkem informační infrastruktury světových hospodářských dějin. Z druhé jde o produkt historiografie, o které v posledních dvou desetiletích máme v českém prostředí jen velmi povrchní a nekompetentní informace.

Předrevolučním dějinám ruského (v geografickém rozsahu někdejšího Svazu sovětských socialistických republik) hospodářského vývoje se dostalo posledního skutečně syntetizujícího zpracování na sklonku čtyřicátých let minulého století. Ruský ekonom a profesor dějin národního hospodářství P. I. Ljaščenko vydal v roce 1947 objemnou dvousvazkovou syntézu *Istorija narodnogo chozjaistva SSSR*, dílo faktograficky neobyčejně bohaté, které ovšem trpělo dvěma nedostatky: zaprvé nejasností předmětu hospodářských dějin a jejich vazeb k dalším disciplinám historické vědy (zejm. k sociálním a politickým dějinám) a zadruhé dogmatickým metodickým přístupem, pokoušejícím se vsadit velmi komplikovaný hospodářský vývoj tak odlišných a různorodých oblastí státu do matrice stalinské teorie vývoje společensko-ekonomických formací. Ljaščenkovo dílo, ve své době vysoce ceněné (byla mu udělena Stalinova cena), bylo roku 1953 přeloženo do češtiny a na dlouhá desetiletí se pro českého čtenáře stalo základní informací o ruských předrevolučních hospodářských dějinách.¹

Autorem ideje nového projektu encyklopedie hospodářských dějin Ruska se před více než deseti lety stal ruský historik A. K. Sorokin, který se převážně věnuje historii vědy a techniky. Autorský kolektiv více než 200 historiků a badatelů příbuzných oborů vedl po celou dobu práce na realizaci encyklopedie Jurij A. Petrov, v současnosti ředitel Ústavu ruských dějin Ruské akademie věd v Moskvě. Autoři projektu

vycházeli z konceptu encyklopedie jako systemizovaného souhrnu poznatků k hospodářským dějinám předrevolučního Ruska, ke kterým v průběhu času dospěli ruští i zahraniční badatelé. Reagovali tím na aktuálně rostoucí zájem veřejnosti o problematiku hospodářského rozvoje země, jeho specifik a tradici. Autoři přiznávají, že ruská historiografie dluží zatím systematické zpracování hospodářského rozvoje země a že perspektiva realizace takového díla je zatím vzdálena. Proto volili formu encyklopedie, která by se měla stát jakýmsi předstupněm shromažďujícím základní poznatky o tomto vývoji. Z prostorového hlediska je předmět encyklopedie vymezen rozlohou ruského státu před rokem 1917 (tedy včetně Ukrajiny, Besarábie, Polského království ad.), z chronologického hlediska zabírá období od vzniku staroruského státu do revoluce roku 1917.

Přibližně 2000 hesel encyklopedie pokrývá problematiku makroekonomického vývoje ruského státu, resp. jeho jednotlivých oblastí, všimá si základních problémů hospodářské politiky carského Ruska, hospodářského zákonodárství, vývoje jednotlivých sektorů ekonomiky, jednotlivých výrobních odvětví, sestupuje až na úroveň významných manufakturních, továrních, obchodních firem a bank, akciových společností apod. Cennou součástí díla jsou i hesla o různých institucích, společnostech a zájmových organizacích, které fungovaly v různých obdobích dějinného vývoje ve sféře ekonomické. Nejsou opomenuta ani hesla o institucích a školách určených k rozvíjení hospodářské, resp. technické vzdělanosti. Velmi kvalitně jsou např. zpracována hesla, která pojednávají o proměnách sociálních skupin a jimi tvořených sociálních struktur v důsledku rozvoje a změn ekonomických systémů (např. stav, šlechta, rolnictvo, duchovenstvo, buržoazie, kupectvo, dělnictvo atp.). Na to navazují hesla o charakteristice společenských vztahů, jak se historicky vyvíjely v kontextu s ekonomickým vývojem země (nevolnická povstání, dělnické hnutí, stávka atp.). Početnou podmožinu hesel tvoří biografická hesla. Najdeme zde zastoupeny významné osobnosti ruské národohospodářské vědy, osobnosti ze sféry hospodářské politiky, dále výrazné představitele podnikatelského světa, ať už ze sféry průmyslu, obchodu, zemědělství, nebo peněžnictví, často hesla o celých podnikatelských dynastiích. Cenné a přehledné jsou zejména medailony ruských hospodářských historiků. Není opomenuta ani historie rozvoje komunikační sítě jako důležitého prvku pro vznik hospodářské infrastruktury. Stranou nezůstávají ani otázky rozvoje techniky a technologií, pokud výrazněji ovlivňovaly dynamiku hospodářského rozvoje. Kde je to funkční

¹ LJAŠČENKO, Petr Ivanovič: *Dějiny národního hospodářství SSSR*, 1: (Předkapitalistické formace). Velká knihovna politické ekonomie, 7. Praha 1953, 2: (Kapitalismus). Velká knihovna politické ekonomie, 8. Praha 1953.

a potřebné, tam čtenář nalezne rovněž zevrubné statistické informace ve formě přehledných tabulek.

Racionální a přehledná je také typologie hesel. Značná autorská pozornost byla věnována heslům přehledně-systémovým, pojednávajícím o klíčových fenoménech hospodářských dějin. Některá z těchto hesel mají charakter „mikromonografií“, zaujímajících prostor i několika desítek tiskových sloupců, kterým lze přiznat vysokou informační hodnotu (např. hospodářská politika, průmysl, industrializace, manufaktury, železniční doprava, agrární otázka, rolnictvo – více než 100 sloupců apod.). Na ně vždy navazují celé řetězce hesel, jež se zabývají dílčími otázkami, které jsou podřízenou součástí fungování těchto fenoménů, nebo osobnostmi, které v těchto procesech sehrávaly určitou roli.

Každé heslo je vedle výkladové části opatřeno výběrovou bibliografií předmětu a u tvůrčích osobností výběrovým soupisem jejich díla. Při nedostatečné informovanosti českého historika o nejnovější produkci ruské hospodářské historiografie je to užitečná služba. Encyklopedie je také bohatě vybavena obrazovými přílohami jednak přímo v textu, jednak v obrazové příloze obou svazků (v barvě).

Encyklopedie ruských hospodářských dějin je zdařilým, poctivě zpracovaným a užitečným dílem. Zpřístupňuje odborné i širší laické veřejnosti nejnovější poznatky ruské hospodářské historiografie uložené v dnes už sotva přehledně řadě monografií a časopiseckých studií. Navazuje na to pozitivní, co přinesli hospodářští historikové sovětské epochy, koriguje některé komunistickou ideologií deformované nebo tabuizované poznatky a usiluje o objektivní zhodnocení společenských vrstev, institucí i osobností v dějinách hospodářství předrevolučního Ruska.

Pro českého hospodářského historika by dílo mohlo působit i jako svého druhu výzva: nenastal čas, aby se i česká hospodářská historiografie pokusila obdobnou encyklopedickou formou přiblížit ekonomický rozvoj českých zemí širším vrstvám čtenářstva, když zatím nemáme na to, abychom byli s to vytvořit úroveň současné vědy odpovídající syntézu? Mám za to, že realizace podobného projektu by byla ku prospěchu také hospodářské historiografii samotné: odkryla by totiž mnoho bílých míst našich ekonomických dějin, kam by bylo třeba směřovat nové badatelské projekty.

Milan Myška

ŠUBRT, Jiří – VINOPAL, Jiří a kol.: *Historické vědomí obyvatel České republiky v sociologické perspektivě*. Praha : Karolinum, 2013, 256 s. ISBN 978-80-246-2140-1.

Podle názvu titulu velmi slibné čtení, které však už svým tématem budí značnou pochybnost. A to, zda je vůbec možné něco jako historické vědomí měřit. Vždyť samotné koncepte historického vědomí, kolektivní paměti a podobných historických konstruktů nemají v české historiografii dlouhého trvání, byť určité pokusy se víceméně nahodile objevují v různých periodikách

po několik let. Ale i některé z významných prací, které se kolektivní paměti zabývají, vyšly v českém překladu až v roce 2001² a další například v roce 2009.³ Tridílné syntetizující dílo Pierra Nory *Les Lieux de mémoire* (Paříž 1984) stále čeká na svého překladatele. Z českého prostředí se konceptem historické paměti, konkrétně paměti místa, zabývá Eduard Maur (*Paměť hor: Šumava, Říp, Blaník, Hostýn, Radhošť*. Praha 2006).

Samozřejmě, že o vnímání historie jako určitým procesem pojednávali filozofové a historikové i dříve, a z jejich prací se také vycházelo při vytváření definic dnešních pojmů.⁴ Autoři hned v úvodu obhajují svůj záměr slovy, že tyto historické přístupy jsou většinou založeny na pramenech subjektivní povahy a na metodě *oral history*, což jsou vše kvalitativní záležitosti, kdežto výzkum autorů recenzované publikace nabízí výstup kvantitativní,⁵ a to za použití reprezentativního dotazníkového průzkumu (s. 9). Na počátku jejich výzkumu stojí záměr *otevřít nový pohled na problematiku vztahu lidí k dějinám a na zkoumání jejich představ o minulosti*. Projekt řešili výzkumníci ve třech ročních cyklech; v roce 2009 využili metodu *focus groups*⁶ k úvodnímu zmapování terénu a z toho vytvořili dotazník, z něhož vyšel předvýzkum *Aktér 2009*, který posloužil jako příprava pro druhou fázi výzkumu, již představoval velký dotazníkový průzkum *Historické vědomí*, jenž proběhl na přelomu října a listopadu 2010. A třetí fázi bylo opět zkoumání pomocí metody *focus groups* v roce 2011 (s. 10–11).

To už je první kámen úrazu. Výzkum probíhal v relativně poklidných společenských vodách, kdy nevystávaly problémy spojené s historickými událostmi, což se rozhodně nedá tvrdit o letošním zimním období,

² ASSMANN, Jan: *Kultura a paměť : Písmo, vzpomínka a identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha 2001.

³ HALBWACHS, Maurice: *Kolektivní paměť*. Praha 2009.

⁴ Jedná se hlavně o oblasti fenomenologie a hermeneutiky. Z mnoha děl vybírám – z mého pohledu – důležitou a podnětnou práci německého myslitele Hanse Georga Gadamera *Problém dějinného vědomí*, která u nás vyšla poprvé v roce 1994. Jiří Šubrt se k tomuto významnému filozofovi vrací v první kapitole.

⁵ Sociologie preferuje tento typ výzkumu mnohdy hlavně proto, že kvalitativní výzkum podléhá náladám výzkumníků i zkoumaného objektu. Více např. CORBETA, Piergiorgio: *Social Research : Theory, Methods and Techniques*. New Dilli 2003, s. 57.

⁶ *Focus groups* jsou menší, uměle vytvořené skupiny, které se ve víceméně laboratorních podmínkách účastní soustředěného skupinového interview orientovaného na určitý problém. Cílem je mj. porozumění způsobu myšlení jednotlivých typů respondentů, získání nových podnětů a inspirací. Více PETRUSEK, Miloslav – VODÁKOVÁ, Alena: *Velký sociologický slovník*. Praha 1996, s. 318.

kdy byla česká společnost rozjitřena průběhem prezidentských voleb a kdy se ukázalo, jaká je skutečná paměť národa a historické vědomí obyvatel. Do myslí se proto vtírá otázka, zda by korelace mezi dějinnou událostí, kterou volby vskutku byly, a její afekcí mezi lidmi nepřinesla v některých částech výzkumu odlišné výsledky. Na publikaci je totiž bohužel v průběhu čtení dost znát, že postrádá reminiscence nedávných událostí, a tím se už tak krátce po svém vydání stává neaktuální. Nečekané dějinné zvraty nicméně dělají vědcům čáru přes rozpočet neustále.

Co se týče skupin, které byly zvoleny k výzkumu, u *focus groups* není příliš jasné, kolik respondentů se jich účastnilo. Autoři zmiňují 13 skupin po cca 10 členech a 4 s učitelé dějepisu, počet členů tzv. *focus groups* bohužel neuvádějí. Na otázky odpovídaly osoby všech věkových skupin (ale neuvádí se, zda se ptali již studentů od patnácti let, nebo až od osmnácti, jak to je uváděno v následujícím výzkumu *Aktér 2009*). V kategorii „studenti vysokých škol“ není jasné, zda se ptali napříč studijním spektrem, nebo jen na určité univerzitě, ba fakultě. Realizace *focus groups* probíhala v Praze, Českých Budějovicích, Brně, Olomouci, Ústí nad Labem a Ostravě (s. 215). Vidím latentní nedostatek v tom, že byla opět za centra výzkumu zvolena konvenční města. Ačkoliv je jistě zasloužné, že se autoři snažili pokrýt celé Čechy a Moravu, přece jen zde chybí oblasti Slezska a Sudet. Proč výzkumný tým prováděl šetření v těchto místech, a ne jiných, autoři neuvádí.

V rámci výzkumu *Aktér 2009* bylo dotázáno 1 079 lidí ve věku od 18 do 65 let. V druhé fázi, tedy v rámci dotazníkového průzkumu *Historické vědomí*, bylo zpovídáno 1 600 občanů od patnácti let (s. 11). Zde naopak chybí opačný pól věkové hranice – bylo nejstaršímu respondentovi 65, nebo 90? Rozdíl 25 let je dost markantní. Dotazník uvádějí autoři jako přílohu, proto o něm budeme hovořit později.

V první kapitole Jiří Šubrt potvrzuje slova recenzentky, že zájem vědců o výše zmíněné vědecké konstrukty stále roste, a uvádí práce, které se zabývají historickým vědomím. Svým přístupem se nicméně on i jeho výzkumný tým hlásí k sociologii vědomí autorů Petera L. Bergera a Thomase Luckmanna. Zastává názor, že historické vědomí je utvářeno prožitou historickou zkušeností, ideologií, vědění produkovaným dějepiscem a historickou vědou a v neposlední řadě kolektivní pamětí (s. 16). Dále autor rozebírá funkce ideologií, historickou zkušenost, funkce sociálního systému a jeho vliv na historické vědomí, tradici apod. Je zřejmé, že se snaží vytyčit výzkumný problém a jasně definovat oblasti, na které je nutné se zaměřit. Neopominá ovšem hledat propojení jednotlivých pojmů, což není snadný úkol.

Kapitola *Vztah dnešních Čechů k historii* vychází hlavně z dotazníkového šetření *Historické vědomí* a zkoumá především zájem o historii, práci s informačními zdroji, znalost dějin, problematiku výuky dějepisu a zájem o jednotlivá období dějin a památky.

Kromě nepřilíš překvapivého závěru, že o dějiny se zajímají více občané starší než mladší, je poněkud dis-

kutabilní otázka, nakolik odhadují respondenti svou znalost dějin. Ač máme k dispozici neurčité kategorie jako „velmi mnoho“ nebo „moc ne“, stále se jedná o víceméně subjektivní pohled na vlastní znalosti, a tato otázka tudíž nenabízí v odpovědích žádná tvrdá data, se kterými by bylo možno dále operovat. Zároveň autoři dávají lidem při kategorizování odpovědí na výběr škatulky, do jaké sociální vrstvy by se sami zařadili, a dále podle svých vlastních kritérií tyto vrstvy modifikují – není nicméně zřejmé, co pro autory výzkumu jednotlivé vrstvy reprezentují. Právě na problematiku středních vrstev naposledy dosti výrazně upozornil např. sociolog Jan Keller.⁷

Zajímavý je ovšem např. poznatek, že více se o historii zajímají lidé religiozně orientovaní (s. 29).

S povděkem kvitují, že jsou si autoři vědomi toho úskalí, že respondenti mohou své odpovědi přizpůsobovat sociálním očekáváním. Při formulování této teze vycházejí z výzkumů sociální desirability – nezmiňují ovšem bohužel ani jeden, ačkoliv by jistě mnozí čtenáři tuto informaci ocenili.

Kategorie *Do jaké míry se lidé zajímají o jednotlivé oblasti dějin?* je docela logicky strukturovaná a užívá víceméně terminologii blízkou jazyku historické obce. V celé publikaci je bohužel na mnoha místech zvolena dosti nešťastná forma „žízalového“ grafu, kde jsou jednotlivé výpočty uspořádány zcela nepřehledně. Je pravdou, že negativně se na přehlednosti grafu podepsala typografická úprava publikace a absence barevnosti, jelikož v padesáti odstínech šedé se čtenář opravdu velmi těžko orientuje.

Zde se objevuje zajímavý závěr, že ženy zajímá období českého národního obrození (s. 36). Nezodpovězena zůstává pro čtenáře logická otázka, proč studenty středních škol není možné zaujmout pro dějiny regionu (s. 34). Stejně tak při hodnocení zájmu mladých lidí opominají autoři zmínit možnost, že u studentů středních škol je „zájem“ mnohdy dán látkou, kterou pedagog v době výzkumu zrovna přednáší.⁸

Zajímavou subkapitolou jsou *Zdroje, z nichž se utvářejí představy o historii*. Zde se ukazuje, že k nejčastěji využívaným zdrojům informací patří televizní pořady, hrané historické filmy a dokumenty (s. 40). Odborná historická práce v dotazníku nemá svou kategorii, pravděpodobně tedy spadá do kategorie tzv. znalosti odjinud. U oblíbenosti beletrie, filmů a seriálů hrozí nebezpečí, že lidé nemusí volit dle kritéria oblíbenosti, ale prostě znalosti. Vzpomenout si na všechny knihy a filmy, co kdy člověk viděl, přece jen vyžaduje jistou dávku trpělivosti a času.

⁷ KELLER, Jan: *Sociologie středních vrstev*. Praha 2012. Autor ve své knize zdůrazňuje, že minimálně tato vrstva je velmi proměnlivá a působí na ni mnoho faktorů.

⁸ Tuto skutečnost mohou potvrdit z vlastního výzkumu. Srov. NOVÁČKOVÁ, Pavlína: *Dějepis : Stárnoucí předmět středoškolského studia? : Esej k dějinám 20. století*. Olomouc 2009.

V další subkapitole *Znalost dějin, její význam a úroveň* autoři docházejí k bohužel nepřekvapivému závěru, že česká veřejnost nepřipisuje znalosti dějin velkou nebo zásadní roli (s. 46), což je varováním a zároveň výzvou pro historickou obec. V testu znalosti dějin zase můžeme polemizovat o tom, do jaké míry lidé odpovědi opravdu znají a do jaké míry odhadují, jelikož při testu formou výběru z variant jde mnohdy spíš o štěstí v *tipsportu*. Ve výuce dějepisu se objevuje zajímavý poznatek, že s rostoucí vzdělaností roste i vědomí důležitosti znalosti dějin (s. 54). Trochu v protikladu ke skutečnosti stojí teze, že role dějepisu ve výuce je považována za nezastupitelnou (s. 65), ačkoliv se hodinová dotace dějepisu na mnoha školách značně snížila.

Třetí kapitola s názvem *Charakteristiky historického vědomí* přináší názory lidí, že dějiny jsou součástí kulturního dědictví a odkazem po předcích, a proto je nutné je uchovávat a předávat dál, a že znalost dějin nám pomůže v rozhodování (s. 73). Zajímavý je poznatek, že ženy vnímají nutnost předávat historický odkaz dále,⁹ stejně jako odpověď na otázku, co vlastně naše historické vědomí formuje. Lidé jmenují např. vliv politických ideologií, vědeckých poznatků, osobních a předávaných zkušeností aj. (s. 91). Osobně bych chtěla vědět, proč více než 3 % dotázaných tvrdí, že historičky a historici hovoří o dějinách *vždy zkráceně* (s. 97).

Kapitola *Vztah Čechů k národním dějinám* bohužel trpí tím, co už jsem předeslala výše – to, jak lidé vnímají různé údalosti českých dějin, bylo dle mého názoru zkráceno situací letošního jara. Veškeré výsledky nelze z mého úhlu pohledu hodnotit jako definitiva, jelikož průzkum po prezidentských volbách by byl velmi podnětný. Nebo měla publikace vyjít dřív než v dubnu roku 2013 – ještě v roce 2012 by byla tato neaktuálnost omluvitelná. Takto přichází vydaná publikace zřejmě s křížkem po funose. U hodnocení postav českých dějin, hodnocení jednotlivých období dějin, období rozkvětu a úpadku českých dějin apod. se jedná o kategorie silně pocitové, a tudíž pravděpodobně proměnlivé. Boj s časem nejvíce prohrává subkapitola o schopnostech Čechů dívat se na historii objektivně (s. 128–131), stejně jako hodnocení dějin po první světové válce (s. 135–138). Některé jevy jsou nicméně i zde stabilní, a to obliba Tomáše Garriguea Masaryka nebo Václava Havla či Mistra Jana Husa (s. 119). Zajímavá je subkapitola o rodinné historii a hrdosti na české dějiny.

V příloze najdeme *focus groups* realizované v rámci projektu nebo dotazník *Historické vědomí 2010*. Je patrné, že si s jeho sestavováním dali výzkumníci velkou práci, pokrývá skutečně všechny oblasti, které je záhodno do takového výzkumu zařadit. Vyskytuje se zde

⁹ Což velmi názorně ukazuje George DUBY v druhém dílu trilogie *Vznešené paní z 12. století* nazvaném *Památky babiček* (Praha 1999), kde hovoří o tom, že už středověké ženy si nejen uvědomovaly nutnost střežit dějiny rodu, ale také předávat je dále.

pár rušivých momentů (např. výrok *Jedině přítomnost je to, o co tu běží* má mnoho výkladů). Stejně tak není vysvětleno, podle jakého klíče dělili autoři dějiny do kategorií.

Celkové publikace působí dojmem rozsáhlé a pečlivé analýzy, která ovšem, přes obrovskou snahu, doplácí na to, že zkoumá téma, které je samo o sobě i v samotné historické obci ještě příliš čerstvé, a tudíž nesnadno uchopitelné. Mnohé závěry jsou však velmi přínosné a jistě nutí k zamyšlení, jak historií směřovat dále.

Pavína Nováčková

RYŠKOVÁ, Michaela – JURÁK, Petr: Kulturní dědictví textilního průmyslu Frýdku-Místku : The Cultural Heritage of the Frýdek-Místek Textile Industry. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě : Ostrava, 2013, 152 s. ISBN 978-80-85034-77-6.

Když roku 1970 vydalo Národní technické muzeum v Praze v ediční řadě Rozpravy NTM pod pořadovým číslem 38 útlý svazáček *Přehled technických památek v českých zemích*, byly v něm Ostravsko a Ostrava zastoupeny jediným objektem. Tím byl paradoxně větrný mlýn na katastru Ostravy-Poruby. Tato skutečnost přesně reflektovala vztah tehdy československé ochrany památek k realitě. Stalo se tak v době, kdy v sousední Německé spolkové republice měli již k dispozici objemné, oborově tříděné katalogy technických památek s jejich dokonalým popisem a úvahami o případném začlenění objektů do soudobé kulturní infrastruktury. Podobné úsilí bylo možno zaznamenat také v sousedním Polsku, Rakousku a v dalších zemích. Vědomí, že součástí kulturního dědictví nejsou pouze artefakty umělecké povahy, ale rovněž produkty každodenního života, mezi nimi také např. dokumenty průmyslového rozvoje, se v české památkové péči prozrazovalo velmi pomalu. Nesporně průkopnickou roli v ochraně tzv. průmyslového dědictví sehrávalo v posledních dvou či třech desetiletích ostravské pracoviště Národního památkového ústavu, kde tento segment památkové ochrany pracoval pod ideovým a koncepčním vedením jednoho z předních „ochranářů“ průmyslového dědictví, doc. ing. dr. Miloše Matěje.

Několik desetiletí dokumentačních aktivit bylo v posledních přibližně deseti letech završeno řadou cenných publikačních výstupů, které i širší veřejnosti skýtají možnost obeznámit se v komplexním pohledu s technickými památkami průmyslové povahy ostravského průmyslového regionu. Sérii publikační řady zahájila již v roce 2007 kniha Jaroslava Kláta a Miloše Matěje *Národní kulturní památka důl Michal : Petr Cingr v Ostravě* (Ostrava 2006) a její anglická verze (Ostrava 2007). Téhož roku se objevila publikace Věry Kučové a Miloše Matěje *Industriální soubory v Ostravě vybrané k nominaci na zápis do Seznamu světového dědictví UNESCO* (Ostrava 2007, taktéž v anglické verzi). Za hranice ostravské průmyslové oblasti vykročila další cenná publikace Michaely Ryškové o technických památkách Krnova jakožto méně známého,

ale zejména v 19. století významného centra textilního vlnářského průmyslu: *Sátlné město : krnovské textilky v pohledu památkové péče / A Communicative Town : The Krnov – Based Textile Factories from the Point of View of Monument Preservation*. (Ostrava 2008). Autorská trojice Miloš Matěj, Jaroslav Klát a Irena Korbelářová jsou autory publikace mapující technické památky ostravsko-karvinského revíru – *Cultural Monuments of the Ostrava-Karviná Coalfield* (Ostrava 2008), jejíž česká verze vyšla o rok později. Stranou nezůstala ani problematika dopravních zařízení jakožto technické památky. Konkrétně šlo o monografii sledující jednu z páteřních železničních komunikací staré habsburské monarchie a posléze českých zemí, která měla rozhodující význam pro rozvoj ostravské průmyslové oblasti, ale také pro industrializaci té části Moravy a Slezska, kterou procházela – Severní dráhy císaře Ferdinanda, která spojovala sídelní město Vídeň s ostravskou průmyslovou oblastí a solnými doly v Bochni a Wieliczce (viz BOROVCOVÁ, Alena: *Kulturní dědictví Severní dráhy císaře Ferdinanda*. Ostrava 2012, taktéž v angl. verzi).

Práce autorské dvojice Michaela Ryšková a Petr Juřák si vzala za úkol zmapovat průmyslové dědictví dvou center bavlnářské a lnářské výroby, která se v průběhu 18.–20. století konstituovala jižně od ostravské průmyslové aglomerace – slezského Frýdku a moravského Místku. Svě práci dali logickou a organickou strukturu. Ta vychází z předpokladu, že čtenář by měl nejprve získat alespoň stručný přehled o vývoji pojednávaného výrobního odvětví. Proto je první kapitola *Historický vývoj* rozčleněna na subkapitoly o etapách tohoto vývoje, počínaje řemeslně provozovanou výrobou ve středověku a raněm novověku přes etapu „opozděné“, o to však masivnější kapitalistické industrializace až ke stavu, kdy frýdecké a místecké textilní firmy byly nejprve arizovány nacistickými okupačními úřady a poté podléhaly tzv. znárodnění v etapě „budování“ socialismu. Z logiky věci poněkud vybočuje, že jsou mezi tyto subkapitoly vloženy podkapitoly o produkci, pracovních podmínkách, tkalcovské škole, hospodářské krizi 30. let 20. století a o neuskutečeném pokusu vybudovat ve dvouměstí tkalcovské muzeum. Mám za to, že logiku výkladu by tyto separátně pojednávané problémy spíše naplňovaly tehdy, kdyby byly začleněny do jednotlivých chronologických etap výkladu. Jsem si ale vědom toho, že provázat hledisko chronologické s meritorním není jednoduchý metodický problém.

Druhá část knihy se již věnuje technickému a stavebnímu vývoji a je současně pokusem zařadit výrobní odvětví do širších ekonomických, ale i kulturních a společenských vazeb oblasti. Logika výkladu, vycházející z kritéria jednotlivých etap, resp. fází výroby, je vhodně aplikována a přispívá ke srozumitelnosti textu. Nemohu se však nevyhnout otázce, zda by pro čtenáře nebylo vhodnější propojit sdělované poznatky o technickém a technologickém vývoji odvětví bezprostředně s problémem jejich konkrétní aplikace v průmyslu Frýdku a Místku. Jistě by bylo vhodné provést

např. tabulkové srovnání dat určitého technického vynálezu, resp. objevu nové technologie s jejich výrobní aplikací v českých zemích a posléze ve frýdeckých a místeckých závodech. V zahraniční literatuře je tento typ komparace běžně zaveden a osvědčil se. Utvrzuje také představu o dosahovaném stupni modernizačního procesu, resp. o míře retardace.

Za velice cennou považuji část díla, kterou je Katalog firem a textilních podnikatelů (s. 82–100). Autorská dvojice se pokouší sestavit seznam firem, které zhruba od počátku 19. stol. působily nejen na území obou měst, ale také v jejich bezprostředním okolí (Dobrá, Raškovice, Nižní Lhoty apod.). Seznam by bylo možné doplnit, a to zejména na základě písemností archivních fondů obchodních a živnostenských komor v Olomouci a Opavě a tištěných statistických zpráv těchto komor, zprpsnit, resp. obohatit o další faktografické údaje efektivnějším využitím textové části publikací *Die Gross-Industrie Österreichs* (řady z let 1898 i 1908), rakousko-uherské finanční ročenky *Compass* (zejm. ročník 45, 1912, díl III/2) a tištěných zpráv inspektorů živnostenských komor.

Průkopnickou práci završuje úvaha *Textilní průmysl Frýdku-Místku z pohledu památkové péče*. Podává přehled stavebního vývoje šesti továrních objektů na území obou měst, které byly v roce 2002 navrženy k prohlášení za technické památky, avšak bez úspěchu. Ministerstvo kultury roku 2012 rozhodlo o jejich nezařazení hlavně proto, že nenaplnily kritérium urbanisticko-historických hodnot. Šlo o strojní přádelnu bavlny A. Landsbergera (Slezan 7), o sklad bavlny A. Landsbergera (Slezan), bělidlo, úpravnu a tiskárnu firmy J. Munk a synové (dnes hotel Richter), strojní tkalcovnu téže firmy (Slezan, sklady), tkalcovnu, bělidlo a úpravnu firmy Bratři Neumannové (Slezan 05 a 10) a konečně o strojní přádelnu bavlny téže firmy (Slezan 08). Na místeckém katastru se jednalo o strojní tkalcovnu a bělidlo s úpravnou firmy A. Lemberger (Slezan 10). Za dokumentačně hodnotně považují *Registr lokalizovaných textilních manufaktur a továren na Frýdečku a Místecku* (s. 134–141), překračující hranice obou měst (zahrnuje také vzdálené lokality Brušperk, Čeladná a Dobrá), a *Registr lokalizovaných valch na Frýdečku a Místecku* (s. 142–143).

Knihy je vybavena vzornou obrazovou a mapovou dokumentací, která přináší vyobrazení průmyslových objektů v jednotlivých vývojových etapách, plány a architektonické návrhy továrních budov, interiéry přádelen, tkalcoven a úpraven, fabrikantských vil i funérálních plastik, zčásti v černobílém, zčásti v barevném provedení. Publikace je tištěna ve dvou sloupcích paralelně v češtině a angličtině.

Jde o dílo velice záslužné, do kterého bylo inkarnováno mnoho heuristické práce, ať již v archívech, ve spisovných magistrátů a městských úřadů (tzv. stavební archívy), nebo v terénu. Lze si jen přát, aby se podobných prací dostalo i jiným průmyslovým centrům regionu (Opava, Nový Jičín, Bílovec, Fulnek aj.).

Milan Myška

KŘEŠTAN, Jiří: *Zdeněk Nejedlý : Politik a vědec v osamění*. Praha – Litomyšl : Nakladatelství Paseka s. r. o. – Národní archiv, 2012, 569 s. ISBN 978-80-7432-253-2.

V roce 2012 vyšla knižní publikace, jejímž cílem je čtenáři podat souhrnné informace o jedné z kontroverzních postav českých dějin. Kniha *Zdeněk Nejedlý. Politik a vědec v osamění* byla sepsána Jiřím Křesťanem, historikem a archivářem, jenž se zaměřuje na politické dějiny Československa a dějiny komunismu (a je nutné zdůraznit, že i s poměrně úzkou specializací na osobu Zdeňka Nejedlého, což dokládá množství dříve vydaných článků pojednávajících o tomto hudebním a literárním teoretikovi). Pokud dodáme, že kniha byla sepsána na základě prostudovaného velkého množství pramenů, není divu, že se čtenář v textu nesetká s myšlenkou, která by nebyla autorem podložena a s níž by proto mohl výrazněji polemizovat.

Hovoříme-li o Zdeňku Nejedlém, je možné rychle získat představu, že se jednalo o nepostižitelného komunistického ideologa, muzikologa i historika, jenž se již za svého života stal živoucí modlou a legendou. Tento obraz o Zdeňku Nejedlém však nebyl aktuální a zcela pravdivý ani za Nejedlého života, natož pak po pádu komunistické bariéry. Pokud nebudeme brát v úvahu zasloupené hagiografické práce vznikající po únoru 1948, zůstal na konci 60. let z této legendy pouhý stín a více než úcta k Nejedlému začal převládat obraz *senilního a zlého hodnostáře blábolicího nesmysly* doplněný karikaturními příklady a vtipy. Tyto proti-nejedlovské nálady byly po roce 1989 postupně odkrývány a rozvíjeny a navázal na ně i Jiří Křesťan ve své knize – a to jak vykreslením období stihomamu z počátku 50. let, kdy pod vlivem přibývajících politických procesů se i Zdeněk Nejedlý začal obávat případného zatčení a odsouzení, tak především zachycením dobového vystřízlivění většiny společnosti a zesměšňující reflexe nejen Nejedlého děl, ale i Nejedlého samotného zvláště po roce 1956.

Kniha je psána klasickým vypravěčským stylem a sám Křesťan uvádí, že život Zdeňka Nejedlého byl natolik plný, energický a fascinující, že nešel vylíčit, aniž v některých momentech autor sám a hlavní protagonistu knihy nesplynuli v jedno. Není proto divu, že Křesťan knihu zakončuje tvrzením: *Nahlédl jsem přes obrubeň současnosti až tam dolů, na dno hluboké a potměšilé studně jedné lidské duše. A tam jsem s úlekem zahlédl odlesk vlastní tváře. Neboť jsem Zdeněk Nejedlý.*

Na předchozí konstatování ihned naváží. Přílišné se vcítit do hlavního hrdiny však může vést k jistým nešvarům – především k přebírání slovních výrazů, myšlenek či dokonce ke vzniku jistých sympatií. *Měl jsem někdy až fyzický pocit jeho přítomnosti, zaplavovaly mě prudké návaly uznání, lítosti, podivu i rozporů a někdy i odporu. [...] Usiloval jsem o znovuprožití životních okamžiků jednoho z nejnadánějších a nejrozporuplnějších intelektuálů konce 19. a první poloviny 20. století,* uvádí J. Křesťan. Otázkou však je, zdali si takové vnoření se do objektu zkoumání může seriózní historik dovolit? Ideálem historikovy práce přece stále

zůstává neosobní promluva. Po počátečních stránkách se však zdá, že autor je opravdu Nejedlého postavou zcela očarován. Vyzdvihuje Nejedlého vnímavost, zvědavost i jeho čínorodost a nejde se ubránit pocitu, že Křesťan považuje Nejedlého za geniální dítě, jež má předurčeno stát se legendou. Při další četbě má však vývoj heroičnosti Nejedlého postavy křivku pomyslné paraboly – zatímco 30. léta jsou ve znamení vrcholu Nejedlého tvůrčích sil a on sám se stává objektem všeobecného uznání, léta následující jsou charakterizována zprvu nenápadným a později stále strmějším poklesem obdivu k této osobě. Jiří Křesťan se tak oblokem vyhýbá nekritickému vědeckému hodnocení a toto autorovo vctívění se do Nejedlého postavy může být naopak považováno za počín, který knize přidává na čtivosti.

Stejně je to i s literárními ambicemi, které jsou ve vědeckých textech spíše výjimečné, a mnoho autorů na ně rezignuje s tvrzením, že přílišná umělecká aktivity by mohla vést ke snížení věrohodnosti samotného díla. Jak soudit, pokud si historik hraje se slovy i s myšlenkami, pokusí se o vtip nebo o více či méně skrytou ironickou vsuvku? Jiří Křesťan se našťásti obecných soudů nebojí a kniha je psána velice svižným a lehkým jazykem, na mnoha místech prostoupena „hravými“ slovními obraty. Snad právě díky snaze pojmut knihu jako odbornou publikaci, ale také jako umělecké dílo a téma odlehčit (krásným příkladem jsou samotné názvy kapitol) si autor vysloužil cenu Magnesia Litera za rok 2013.

Autor si se čtenářem hraje nejen prostřednictvím slov, ale i svým metodologickým přístupem. Z hlediska pramenné základny se jedná o vyčerpávající výpověď o Zdeňku Nejedlém a Jiří Křesťan si tak může dovolit přímo do textu vsadit příhodně zvolené velké množství (někdy i rozsáhlých) citací. Křesťan uvádí, že v předložené monografii ve výkladu zpočátku úmyslně zastřel interpretační rovinu a místo toho, aby hovořil autor knihy, nechává Křesťan autenticky vyprávět samotného Zdeňka Nejedlého nebo osoby, které patřily k jeho nejbližším přátelům či jeho životem proběhly pouze s krátkým zastavením. Sám čtenář má ony zpovědi navzájem konfrontovat a vyvodit o dané osobě či situaci vlastní závěry. Křesťanovo hodnocení poté slouží jako určité doplnění.

Celá kniha působí jako vyčerpávající výpověď o Zdeňku Nejedlém. Je zde velice podrobně zaznamenáno, co si Zdeněk Nejedlý myslel, co řekl, co napsal, co o něm řekli a napsali jiní. To by však nejspíše na kvalitní odbornou knihu nestačilo, a samozřejmostí se proto stává zasazení postavy Nejedlého do obsírnějšího historického a sociologického kontextu. Oborů, do kterých Nejedlý zasáhl, bylo mnoho, a stejně tak účtyhodný je počet oblastí, který Jiří Křesťan zaznamenává ve své knize. Křesťan v jednotlivých kapitolách postupně vykresluje vývoj společenského ovzduší od dozrávajícího národního obrození přes dekadenci, levicovou avantgardu až k životnímu stylu socialistického realismu, nechýbí ani spor o Českou otázku. V knize je dále uvedena Nejedlého vědecká činnost na

poli historie a s tím související dějiny historiografie a debata o jejím vývoji. Třetí oblast, které podle mého soudu Křestan věnuje v knize nejvíce prostoru, jsou počátky české muzikologie a počínající debaty o kvalitě a poslání české hudební tvorby, do kterých Zdeněk Nejedlý nescílněkrát vstoupil. Tato rozmanitost témat však nezadržitelně vede k jistě nepřehlednosti, ztížené orientaci a přeskakování jak tematickému, tak i časovému. A tak zatímco v jedné podkapitole již Zdeněk Nejedlý pohřbil svou drahou choť, v podkapitole následující tato žena ke čtenáři prostřednictvím dopisů promlouvá jako jedna z hlavních postav, což je samozřejmě příklad poněkud zlehčující.

Široký tematický záběr knihy je zesilován podrobným popisem jednotlivých výše zmíněných oborů. Především diskuze na nejrůznější témata mezi Nejedlým a zbytkem vědecké komunity se těší Křestanově veliké oblibě, a v knize je jí proto dáván hojný prostor. Každá vědecky sporná otázka řešená Nejedlým je v knize zkoumána z pohledů hned několika aktérů

a není výjimkou, že jsou tito aktéři Jiřím Křestanem přibližování pomocí mikroskopických příběhů či jiných odboček. Jmen však figuruje v knize mnoho, a je tudíž bohužel nemyslitelné a kvůli formátu knihy také nerealizovatelné přiblížit každého takového jedince. To může vést v oblastech, které čtenáři nejsou zcela vlastní, k jistým nejasnostem a text se může při prvním čtení zdát poněkud nesrozumitelný.

Knihu *Zdeněk Nejedlý. Politik a vědec v osamění* lze pravděpodobně označit za nejobjasnější a nejpodrobnější monografii se Zdeněkem Nejedlým v hlavní roli. V této komplexní bibliografii autor bez rozpaků přechází od filozofických a muzikologických disputací přes Nejedlého oblíbené jídlo až k informacím lehce bulvárním. Přes jisté výše uvedené výhrady je však nutné knihu označit za jeden z nejzajímavějších vědeckých počínů poslední doby a můžeme doufat, že se na knižních pultech brzy objeví další publikace podobné úrovně.

Jana Černá

Zprávy o literatuře

Sociologia na Uniwersytecie Warszawskim : Fragmenty historii. Red. Antoni Sułek. Warszawa : Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk, 2012, druhé vydání, 554 s. ISBN 978-83-7683-046-9.

Sociologie patří v Polsku ke společenskovědním disciplinám s bohatou a hodnotnou historií. Ve svém vývoji prošla různými údobími, v nichž se proměňovalo její institucionální zakotvení, podmínky k práci i personální obsazení. Vždy si však dokázala uchovat jistou míru nezávislosti, byť někdy dosti okleštěnou. Nikdy ovšem nepřestala úplně existovat a pokračovat v bádání. Dokladem toho je například skutečnost, že i v době, kdy byla sociologie tzv. na indexu, měla svůj publikační prostor na stránkách sociologického časopisu a vždy udržovala kontakty se světem. Jaký rozdíl oproti českým zemím, kde počátkem 50. let 20. století byly veškeré tituly jen trochu se zabývající sociologií zrušeny a vlastní sociologický časopis začal vycházet až v roce 1965! Dějiny polské sociologie a polské sociologické práce jsou pozoruhodné také kvůli své zprostředkující roli. V časech, kdy sociální vědec či sociolog v Československu nemohl na zahraniční literaturu (pochopitelně západní) ani pomyslet, Poláci hojně mnohá z těchto dnes klasických děl překládali a umožnili tak alespoň částečně jistou formu spojení se světem. Nejen z těchto důvodů stojí většinou polské práce věnované sociologii a jejím dějinám za pozornost. Nejinak je tomu i v případě prezentované rozsáhlé Sułkovy publikace. Autor sám patří k předním sociologům a odborníkům na dějiny vědy (tj. sociologie), vždyť k tématu uveřejnil již vícero prací.

Polská akademie věd vydala v předloňském roce pod Sułkovou redakcí spis podávající výklad o historii sociologie na Varšavské univerzitě, kde sám Sułek dlouhodobě působí. První vydání vyšlo už v roce 2007, předloni tedy jeho spis vyšel podruhé. V Polsku lze najít více sociologických center, kromě Varšavy třeba Poznaň, Lodž aj., ale Varšava mezi nimi zaujímala specifické postavení. Tamější sociologický univerzitní institut sice existuje pod tímto názvem od roku 1968, fakticky však nepřerušovaně již od roku 1957. Historie sociologie na této univerzitě má přitom mnohem starší počátky. Hned po vzniku nezávislého státu fungovala na fakultě práva a politických věd (*Wydział Prawa i Nauk Politycznych*) v letech 1919–1931 vůbec první *Katedra Sociologii* v Polsku, zároveň v letech 1921–1935 i *Katedra Historii Ustrojów Społecznych*.

Další katedry vznikaly už na humanistické fakultě (*Wydział Humanistyczny*), z nich posléze vzešel i nynější Sociologický institut, jehož bohatou historií prezentuje Antoni Sułek v představované knize (I. edice z roku 2007 byla vydána u příležitosti padesátého výročí návratu sociologie na varšavskou univerzitu). Všechny příspěvky souboru editor soustředil do šesti částí, v nichž jednotliví autoři zachytili peripetie života sociologie: úplné počátky (*I. Socjologowie na Wydziale Prawa: Ludwik Krzywicki i Leon Petrażycki*); první sociologické práce a bádání do vypuknutí války spolu s válečným běsněním (*II. Początek studiów socjologicznych: Stefan Czarnowski i Jan Stanisław Bystron. Wojna*); období poválečné rekonstrukce sociologie a její existenci v etapě přísného stalinismu (*III. Powojenna odbudowa socjologii i okres ścisłego stalinizmu*);

renesanci sociologie po říjnu 1956 a její vývoj do března 1968 (*IV. Renesans sociologii: od popaździernikowej restytucji do marca 1968*); existenci Sociologického institutu (*V. W Instytucie Socjologii*) a vzpomínky na některé reprezentanty oboru (*VI. Wspomnienia*).

Čtenář získá slušný přehled o oboru ve vztahu k Varšavské univerzitě, zaznamená například některé zajímavé výzkumné akce a šetření, rozšíří si svou znalost metodologických východisek a metodických podnětů polské sociologie. V neposlední řadě jsou mu nabídnuty i biograficky zaměřené vzpomínky, jejichž námětem jsou přední polští sociologové (mezi jinými třeba Nina Assorodobraj-Kula, Maria Hirsowicz, Julian Hochfeld, Stefan Nowak, Maria Ossowska, aj.). V příloze lze najít přehledné seznamy všech doktorských a habilitačních spisů, které byly předloženy a posuzovány na Varšavské univerzitě (fakultě filozofie a sociologie, případně na některé z jejich předchůdků). Poslední přílohu tvoří kompletní seznam pracovníků Sociologického institutu univerzity v akademickém roce 2011/2012. Soubor textů pro lepší orientaci završuje jmenný rejstřík.

Obsáhlou práci z historie sociologie na Varšavské univerzitě zájemce pravděpodobně nebude pročitat od první do poslední stránky, nepochybně si v ní ale najde velké množství zajímavých a dále uplatnitelných informací.

Petr Gába

LISOVÝ, Igor: *Osudový omyl Eurythióna : Pátrání po záhadách minulosti*. Ostrava : Repronis, 2013, 360 s. ISBN 978-80-7329-355-0.

Relativně nedávno doc. Igor Lisový z Ostravské univerzity v Ostravě publikoval trilogii *Posvátné ticho agory, Neklidné sny řeky Tiberu a Trpká vůně vlčích máků* (Ostrava 2011), jejíž podstatná část se stala základem knihy *Až za hranici oikumeny* v editorství slovenských kolegů T. Kloknera a P. Valachoviče (Brno 2012). Kniha *Osudový omyl Eurythióna* je uvedeným publikacím tematicky blízká, je však uspořádána dle chronologicko-tematického principu, tj. dle základních období kulturně-historického vývoje starověkého Řecka, Říma a tzv. periferiálního (barbarského) světa, severního Černomoří. Autor v ní nabízí řadu nových, neprobádaných otázek, které by neměly být lhostejné zájemcům o studium starověku.

Kniha zahrnuje kapitoly: 1) Země a lidé antického starověku (s. 23 ff.); 2) Na úsvitu evropské civilizace a státnosti, tzv. egejský svět, „homérické Řecko“ a archaické období (s. 47 ff.); 3) Černomoří, fenomenální symbióza helénsko-skythského ducha (s. 91 ff.); 4) Období velkých ideálů a zhořklého zklamání, tj. období obyčejně nazývané klasické Řecko, tj. doba vzestupu městských států (*poleis*) a jejich krize; (s. 159 ff.); 5) Svět neposedného dobyvatele a krach jeho iluzí, jinými slovy boj Théb a Makedonie o hegemonii v Řecku, v celém Středomoří a na Východě a vznik helénistických států, (s. 185 ff.); 6) *Res publica constituta* a její vzácní muži (s. 229 ff.) a 7) *Felicioir Augusto, melior Traiano!* Poslední saturnálie a nástup

nových dob, tj. doba římského císařství (*Imperium Romanum*) (s. 271 ff.). Pozoruhodné jsou i kapitoly s navazujícími a rozšiřujícími tématy, tzv. odbočky: Tajemný svět antické keramiky (s.145 ff.), Jak neza-bloudit mezi sloupy antických chrámů (213 ff.) a Co prozrazují světová muzea a sbírky antických památek (s. 311 ff.).

Přes tuto informační hutnost není nabízený materiál vyčerpávající. Je soustředěn kolem látky, o které se v běžných příručkách mluví jen částečně, anebo vůbec. V tom vidím podstatný odborný a didaktický přínos publikace. Není tajemstvím, že budoucí učitel a začínající adept by měl své znalosti stále zdokonalovat a právě tato publikace poslouží jako první a zásadní pramen na této cestě. Velmi kladně také hodnotím bohatou názornost, která v analogických publikacích není běžná.

Při reedici tohoto vydání bych autorovi doporučil věnovat pozornost i v české vědě málo probádaným otázkám dějin raného (královského) Říma a celé republiky (v této publikaci mají přednost pouze otázky etnokulturního specifika). Doufám, že by autor další vydání obohatil řadou otázek týkajících se kulturně dějinného vývoje Orientu, Egypta a také římských provincií. V celku je publikace I. Lisového odborně promyšlená, novátorská a velmi důležitá z hlediska popularizace evropské minulosti. Určitě se stane cen-ným a inspirativním zdrojem pro badatele zabývající se jinými dobovými horizonty.

Lukáš Krečmer

ŠMAHEL, František: *Diví lidé (v imaginaci) pozdního středověku*. Praha : Argo, 2012, 302 s. ISBN 978-80-257-0622-0.

Imaginace středověkého člověka měla řadu vrstev, které čerpaly z mnoha zdrojů. U některých bychom hledali kořeny v civilizacích antického světa, jiné čerpají z tradice Starého a Nového zákona. Rovněž však předpokládáme, že se do nich jistým způsobem promítly pohanské vzory, které si germánské, slovanské a další kmeny přinášely ze svých původních vlastí. Tyto tradice mají hluboké psychologické kořeny, které by nás dovedly ještě hlouběji k základům lidské civilizace. Tyto souvislosti autor lehce naznačil v úvodu, kde ovšem vymezil svůj zájem o proměny divých lidí především v posledních dvou stoletích středověku. Rovněž zde definoval, že jeho primárním zájmem bylo podat látku přehledně a pokud možno uceleně, což naplnil měrou vrchovatou. Po úvodu je práce členěna do osmi kapitol a je doplněna soupisem literatury a vyobrazení, nechybí ani nezbytný rejstřík.

V úvodu kapitoly *Svět středověké fantazie* autor analyzuje původ slova *divý*. Odtud přechází k popisu divých lidí v oblíbených dílech středověku: Alexandreidy, Mandeville a Marignoly. Vychází z definice o bludáckech, ke kterým dospěl sv. Augustin, Isidor ze Sevilly a další autoři. V těchto úvahách pokračuje rozborem příslušných částí encyklopedie Tomáše z Cantimpré (†1272), který doplňuje informacemi o kořenech těchto figur. Vychází z antického umění

a pokračuje ve vývoji dále do středověku. Podle jeho zjištění nešlo o jednotlivý proud, představy různé přecházely, jak dokazuje např. na dobově velmi rozšířeném názoru, že faunové byli lesní lidé. F. Šmahel na tomto místě připomíná, že diví muži se objevili v nabídce sochařských výtvorů z Parléřovy dílny v 50.–60. letech 13. století.

Následující kapitola *Zkrocení divokosti: příběhy lásky a zrady* má klíčový význam pro pochopení tematiky. F. Šmahel v ní rozšiřuje sledované téma a ukazuje význam lesa v myšlení středověkého člověka. Svě poznatky opírá o detailní znalost románů pozdního středověku. Další dvě kapitoly se zaměřují na oblast, kterou bychom mohli nazvat *širší heraldika*. V prvé z nich – *Ve službách mocných: štítonoši, korouhvevníci a tělesní strážci* – Šmahel podává vyčerpávající soupis všech dokladů, vlastně poprvé zde byl např. podán výčet divých mužů v rukopisech Václava IV. Ve stejném prostředí pokračuje líčení s názvem *Tajuplný svět divých mužů a lazebnic v Bibli Václava IV.* V těchto souvislostech F. Šmahel opatrně souhlasí s názorem, že i Václav IV. měl svůj dvorský řád. Očekával bych, že autor podrobněji vyhodnotí pozdní zprávy o řádu, které se v poslední době ve faleristické literatuře objevily.¹ Obě zmíněné kapitoly vlastně zužují autorův zájem na dvorské prostředí a jejich logickým pokračováním je šestá kapitola *Charivari, bály, bankety a karnevaly*. V této části F. Šmahel jistě vychází ze závěrů a poznatků, které shromáždil při přípravě své knihy, ale zachází mnohem dál a v širším zobecnění. Je tu opět připomenuto ono lehké erotické pnutí, které reje divých mužů a žen doprovázelo.

Poslední dvě kapitoly jsou vlastně vyústěním celého motivu. Šmahel shromáždil nebyvalé množství dokladů v textilním umění. Na tapiseriích objevil řadu zápasů, her a lovvů, v nichž hráli diví lidé svou roli. Tady F. Šmahel opustil rámec českých zemí, podobné doklady u nás chybějí, snad je to jeden z důsledků zániku nebo oslabení dvorského umění v průběhu a po skončení husitské revoluce. Zřejmě nebude mylná má domněnka, že pověstné zelené světlice s loveckými výjevy, zdobící naše aristokratická sídla, jsou prosty tohoto motivu. Zdá se, že představy českých kališníků byly mnohem cudnější. Poslední kapitola by klidně mohla nést alternativní podnázev *Vzestup a pád divých lidí*. Podle Šmahelova líčení motiv postupně vyprchává, jeho význam se ztrácí a stává se takřka náhodně zvolenou ilustrací. Připomenuté ikonografické analýzy jsou toho častým dokladem.

Šmahelova kniha podle mého soudu značně přispívá k poznání společných indoevropských základů symboliky. Ukazuje, jak se stal motiv divých lidí, dráždiví fantazii cestovatelů a přírodovědců, obecným statkem. Šmahelova práce je velmi vítaným pendantem ke studiím, které analyzovaly život draků a bájných zvířat

v imaginaci středověku.² Šmahelovo sledování divých lidí je v lecčems blízké Huizingově podání pozdního středověku. Ve volných, *nikoliv však dlouhých chvílích na okraji jiných prací*, abych použil autorovu větu v úvodu, tak vznikla pozoruhodná kniha, v níž František Šmahel ukázal šíři i hloubku určitého segmentu představ středověkého člověka. Otevírá další diskusi k této problematice a vytváří základ pro nová studia podobných témat. Kniha, jak je u nakladatelství Argo takřka pravidlem, vyšla ve zdařilé grafické a typografické úpravě. Zdůraznit musíme význam bohaté obrazové přílohy, která přináší obvykle těžko dostupné a u nás často poprvé publikované doklady. Jejich značný počet tak prohlubuje badatelský přínos knihy, která zasluhuje pozornost široké badatelské obce.

Tomáš Krejčík

CHALINE, Olivier: *Bílá hora*. Překlad a poznámky František X. Halas. Praha : Karolinum, 2013, 563 s. ISBN 978-80-246-2396-2.

Pro českého čtenáře je jistě pozoruhodná až lehce bizarní představa francouzského historika krok za krokem prošlapávajícího stráně a vůbec celý terén někdejšího bělohorského bojiště. Na druhou stranu je nepochybně přínosné, že se úkol pohlednout bez nacionálního zaujetí na problematiku pro náš národ ať už fatální, nebo „údajně“ fatální události zhostil zahraniční odborník. Chaline, náležející ke střední generaci francouzských badatelů, výrazně se inspirující školou *Annales* a momentálně pracující na biografii císařského generála Buquoye, s knihou ve své domovině uspěl už před lety. A je záslužným počinem, že možnost zhodnotit výsledky jeho poznávání nyní dostává rovněž české publikum, uvedeně do problematiky fundovaným úvodem (spíše rozsáhlou úvahou, nechceme-li říci přímo studií) Martina Nejedlého.

Chaline se rozhodl bitvu zkoumat ve všech jejích dimenzích, přičemž za ty nejdůležitější považuje násilí a náboženství. Ostatně v pozadí celé práce stál jeho mimořádný zájem o postavu karmelitánského mnicha Dominika od Ježíše a Marie, jehož vystoupení na bělohorského pláni s dehonestovaným mariánským obrazem bitvu bezpochyby zásadně ovlivnilo. Mělo být rovněž jeho zásluhou, že k ní vůbec došlo, protože ačkoli bavorský vévoda Maxmilián po ní bažil, Buquoy do řeholníka proslouval váhal. Chaline považuje Dominika za důležitý element katolického vítězství: vojáky už byl tehdy napůl zbožšťován a jeho přítomnost pro ně byla znamením, že Bůh je na jejich straně a s nimi, navíc prý dokázal alespoň pro danou

¹ BAROCH, Miroslav: *Řád Točenice. Heraldika a genealogie* 38, 2005, č. 1–2, s. 1–20; HAJÍČEK, Jan Pavel: *Řád českého krále zv. Točenice. Tamtéž* 43, 2010, č. 3–4, s. 117–150.

² KOUTSKÝ, Karel: *Draci středověkého světa*. Praha 2005. Jen na okraji zmiňuji práci *Croci Dragi Aquile e Leoni. Simboli e bandiere dei popoli padano-alpini* Gilberta Oneta (Collegno 2005). Práce sice postrádá poznámkový aparát, ale je pěkným příkladem aplikace metod Michela Pastoureaua a rovněž naznačuje, že Lombardie je prastarým hnízdištěm draků.

chvilí navodit atmosféru úplného křížového tažení. Měl dokonce uzmot hlavní roli velitelům a stát se v momentě bitvy hlavou celého katolického tažení. V souvislosti s náboženským vnímáním si autor také pokládá otázku, proč jedny zachvátí hrůza, zatímco druzí získali pocit, že jsou neporazitelní. To je jedna z mimořádných stránek mimořádné knihy, tou druhou je analýza válečného prožitku v bitvě bojujících vojáků, aplikovatelná přitom na jakoukoli fázi třicetileté války. S autorem tu můžeme sledovat jak myšlení a konání vojáků, tak jejich vjemy a bez nadsázky zvuky a pachy bitvy 17. století vůbec, mj. při sugestivních vyličeních účinku tehdejších palných i chladných zbraní. Ve třetí a poslední části knihy se Chaline věnuje tomu, co bylo po Bílé hoře, včetně v historiografii hluchých prvních minut a hodin bezprostředně po ní. Svého se dočkávají zprávy o vítězství, jeho oslavy, ikonografická zázornění bitvy, zvláště v římské katedrále Santa Maria de Vittoria, pohled Juana Caramuela z Lobkovic na události a Dominikovu úlohu, rozkvět nových poutních míst. V závěru je pak čtenáři vyvrácena teze o tom, že by bitva byla českou národní katastrofou (což už ovšem během textu tuší), a pražská defenestrace označena za chybu stavů, kteří přecenili své možnosti a zemi vechali do zbytečné války. Svůj text Chaline, opírající se o dobrou znalost příslušné české literatury, doplňuje nejen bohatými poznámkami, ale také množstvím citací z pramenů a třeba i sumarizující chronologii stavovského povstání.

Přes výše uvedené bohužel nelze knihu zdaleka jen chválit, jelikož obsahuje až příliš velké množství nedostatků. Menší části z nich se dopustil sám autor, větší byla napáchána při překladu, kterému citelně chybí supervize českého odborníka na raný novověk. Čtenář je tak neustále rušen grafickými chybami a nekorektními podobami jmen osobních i místních. Katoličtí hodnostáři nebyli dosazeni do čela českých úřadů roku 1600, ale již dříve (s. 61), Fabricius nebyl sekretářem místodržících (s. 63), ale kanceláře, Unhošť nebyla královským městem (sic!, s. 101), ale městysem na komorním panství, Gallasové rozhodně neoslavovali svého generála na Opočně (s. 470), Pasovští nebyli poraženi, jak je líčeno (s. 86), atd. Doslova tragické je nicméně komolení jmen – Karban Zotšan (sic!, s. 356, 364) je Karban z Olšan, Klosstergrab je správně Klostergrab, Královice správně Kralovice, Strahemberg je Starhemberg, Schickenhofen (s. 111) neexistuje a zřejmě se jedná o Schüttenhofen, čili Sušici. A co si myslet o používání jmen, která i řadový čtenář zná v jejich české podobě (např. Brandenburg-Jägerndorf místo Jan Jiří Krnovský, jednou von Fels, podruhé z Felsu, asi vrcholem je pak Wenzel Lorenz Reiner)? Proč Heinrich Schlick a hned vedle Jindřich Matyáš Thurn? Ostatně i takovému *řetězu Zlatého rouna* (s. 72) by spíše slušel termín *řád*. Další výčet by vydal na několik stran.

Závěrem tedy budiž řečeno, že Chalínova kniha sice velmi rozšiřuje české historiografické obzory o bělohorském poli, ale současně předkládá i mnoho nedokonalostí, které by bylo bývalo možno poměrně

snadno odstranit věci znalým lektorem. A mané se vnucují slova o promarněné příležitosti... Jan Kilián

KOHÚTOVÁ, Mária a kol.: *Politické a společenské pomery na Slovensku v 1. polovici 17. storočia*. Trnava – Bratislava : Trnavská univerzita v Trnave – Historický ústav SAV v Bratislave, 2012, 242 s. ISBN 978-80-8082-546-1.

Slovenská historiografie má svá oblíbená a neoblíbená období, což souvisí s vývojem slovenské státnosti. Dějinám 20. století se věnuje velmi obsáhle, předchozím staletím pod nadvládou Uherska už daleko méně. Nelze říci, že by se jimi nezabývala vůbec, ale menší zájem je patrný. O to více zaujme kolektivní monografie *Politické a spoločenské pomery na Slovensku v 1. polovici 17. storočia*, která se zaměřila na poměrně složité období, v němž se do slovenských dějinných událostí výrazně vměšovala Osmanská říše, a to především prostřednictvím sedmihradského knížectví. Publikace má v názvu časové ohraničení první polovinou 17. století, ale jednotlivé kapitoly přesahují toto období v obou směrech, takže v jistých tématech pojednávají o době od Jana Zápolského po vpád Turků v 80. letech 17. století.

Je otázkou, zda kniha představuje skutečně kolektivní monografii, protože každou kapitolu napsal jiný autor a témata na sebe nenavazují přímo. Zdá se, že slovenští kolegové narážejí na obdobně hloupý systém bodování jako my, takže ze sborníku udělali kolektivní monografii. V první studii se Mária Kohútová zabývá mírovými smlouvami z počátku 17. století (*Mierové zmluvy zo začiatku 17. storočia*). Autorka se zaměřila na rozbor mírových dohod, ale učinila tak v souvislosti s celým politickodějinným vývojem, takže studie představuje v podstatě menší syntézu slovenských dějin v daném období. Slovenští (uherští) předáci se významně podíleli na uzavírání dohod, což do značné míry ovlivnila jejich snaha udržet protestantské náboženství na svých panstvích.

Další dvě studie na sebe do jisté míry navazují, protože se věnují korunovačnímu rituálu, jeho významu, důležitosti uherské koruny a její ochraně slovenskými (uherskými) předáky (Michal Bada: *Korunovácia kráľa Mateja II. v Bratislave v roku 1608 v kontexte dobových mocensko politických a socio-kultúrnych vzťahov*; Maroš Mačuha: *Úrad strážcu uhorskej koruny v prvej polovici 17. storočia*). Kulturněhistorický pohled přináší Eva Frimmová, která představuje humanistickou tvorbu na Slovensku (*Zánrová rozmanitosť humanistickej tvorby na Slovensku*). Zaměřuje se na žánry a témata pisatelů slovenského původu (minéno teritoriálně), tzn. filozofickou, politicko-občanskou, právní literaturu, oslavné univerzitní sborníky, básně, kroniky, kázání, cestopisy (diáře), emblémy, vědecké traktáty atd. Autoři nemuseli žít na Slovensku, a proto nechybí univerzitní spisy, které v češtině a jejich dobových „dialektech“ vznikaly na pražské univerzitě a jinde, např. dílo Andreje Vessalia o anatomii, Jesenského studie o první pitvě v Praze apod.

Ostatní příspěvky se již omezují na určité slovenské území nebo osobnost. Ivana Fialová se věnuje především válečným událostem, které zasahovaly do života obyvatel holičsko-šaštínského panství (*Vplyv politicko-spoločenskej situácie na vývoj Holičsko-šaštínského panstva*). Spolujazytelem panství byl Michal Cobor, který se stal jedním z velitelů vojska Štěpána Bočkaje. Dvě velmi zajímavé studie se zabývají náboženskými poměry na západním Slovensku. Jejich zajímavost spočívá v dobové situaci, v níž se nacházela západoslovenská společnost, která byla nábožensky velmi pestrá. Dlouhodobý vývoj protestantismu doprovodila imigrace různých náboženských skupin, zejména z Moravy. Důležitou komunitou byli novokřtění, kteří nacházeli ochranu u místních vrchností, ačkoliv za tehdejších politicko-spoločenských událostí (válek) nebyl ani tento prostor pro jejich zvláštní typ sídel bezpečný. Martin Hoferka se zaměřuje na oblast Záhorí (*Cirkevné pomery na severnom Záhorí vo včasnóm novoveku*) a Zuzana Lopatková na jihozápadní Slovensko (*Náboženská situácia na juhozápadnom Slovensku vo svetle pázmaňovských vizitácií*). Vzhledem k velmi úzkým kontaktům mezi těmito částmi Slovenska a Moravou mají tyto studie specifický význam i pro české historiky.

Poslední dvě studie mají kulturněhistorický záber. Diana Duchoňová se zajímá o zdravotní poměry na šlechtických dvorech (*Zdravotná starostlivosť na dvore palatína Mikuláša Esterháziho 1625–1645*), přičemž vychází zejména ze soukromé korespondence. Její hlavní aktér Mikuláš Esterházi strávil spoustu času v lázních a o svých zdravotních problémech se rád v dopisech rozepisoval. Tomáš Janura se snaží alespoň zhruba přiblížit podobu šlechtických sídel v chudém regionu Oravy (*Šľachtické rezidencie v Oravskej stolici v 17. storočí*). Vychází už z pramenů 16. století, protože typ architektury přetrvával z tohoto období, ba ještě z dřívějších časů. Třebaže na konci 16. století již i na Oravě převládala renesance, šlechta si na venkově budovala jednoduché blokové jednopodlažní, popř. dvoupodlažní objekty bez výraznějších architektonických prvků. Jen na Oravském hradě vznikly výstavnější palácové části.

Kniha kolektivitu autorů nepatří sice k tematicky zrovna uceleným dílům, ale jednotlivými studii může být docela přínosná i pro českou historiografii a nepochybně pro zájemce o starší slovenské dějiny. Příspěvky jsou na velmi dobré úrovni a informačně bohaté. Pro nezavěšeného člověka otevírají zajímavou kapitolu slovenských dějin.

Radek Lipovskí

BOHÁČOVÁ, Veronika – KUCROVÁ, Veronika (eds.): Sedláci si dělají, co chtějí : Sborník vybraných prací profesora Jaroslava Čechury. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2012, 447 s. ISBN 978-80-7422-106-4.

Soubor 21 studií Jaroslava Čechury přináší reprezentativní výběr z historikovy publikační činnosti z let 1985–2011. Jak napovídá název sborníku, jedná

se především o tematiku hospodářských a sociálních dějin. Práce je rozdělena na čtyři tematické okruhy: *Teorie pozdně středověké agrární krize, Pozdně středověký velkostatek, Podnikatelský velkostatek a Život nižších vrstev středověké a raně novověké společnosti*. Jedná se tedy o úctyhodný rozsah několika století. Tematický výběr studií pokládám za velice zdařilý. Čtenář se může seznámit s demografickým faktorem středověké agrární krize, širokou problematikou velkostatku, podnikáním šlechtí, protoindustrializací na Broumovsku nebo s tematikou historické antropologie. Vzhledem k závěrům, se kterými autor přichází, se pravděpodobně jedná o to nejvýznamnější z historikovy produkce z oblasti hospodářských a sociálních dějin. Téměř každá z předkládaných studií obohacuje čtenáře potřebou zamýšlet se nad danou problematikou. Čechurovy články jsou důležité v mnoha ohledech. Autor studiem přináší nové pohledy, klade nové otázky či polemizuje se staršími generacemi historiků. Předtím, než vstoupí na pole teorií či hypotéz, vypořádává se s dlouholetou historiografickou produkcí předešlých desetiletí. Už při pročitání prvních stránek každé studie je zřejmé, že má Čechura prostudovanou veškerou významnou produkci pro dané téma. Sborník je nesmírně důležitý pro doplnění obrazu, který máme o některých základních tematických okruzích v pozdním středověku a raném novoveku. Práce obsahuje také bibliografii prací Jaroslava Čechury za období 1978–2012 (včetně připravovaných projektů). Ve sborníku je také uveden seznam studentů a jejich závěrečných prací vzniklých pod vedením Jaroslava Čechury na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

Adam Židek

MYŠKA, Milan: Lnářský a bavlnářský průmysl na Frýdecku a Místecku do počátků tovární výroby (Opožděná industrializace). Frýdek-Místek : Zemský archiv v Opavě – Státní okresní archiv, 2013, 214 s. ISBN 978-80-87632-11-6.

Nová kniha významného českého historika hospodářských dějin poskytne čtenáři více, než název slibuje. Nejde totiž o běžnou regionální literaturu (i když autor v úvodu zdůrazňuje důležitost regionálních prací: s. 12–13), ale jedná se v podstatě o hutnou syntézu dějin frýdecko-místecké textilní oblasti v období do I. světové války, graficky vkusně připravenou a doprovozenou množstvím fotografií (mapy regionu bohužel chybějí).

Členění publikace je klasické, autor v textu skloubil chronologické hledisko s principem věčnosti. Po oslovení čtenáře (s. 3) a úvodu (s. 4–13), ve kterém nastínil problematiku a cíle práce (na bázi konkrétního regionu řešit soubor složitých problémů tzv. protoindustrializace v textilnictví a jejího přechodu v průmyslovou revoluci) včetně seznámení s nejdůležitější literaturou následuje pět výkladových kapitol, závěr, exkurs, samozřejmě nechybí rozsáhlý výčet archivních i tištěných pramenů (autor cituje i prameny uložené v Polsku a Rakousku) a literatury (ta je uvedena

na s. 184–190), německé résumé a samozřejmě též rejstřík jmenný i místní.

Kapitola první (*Počátky plátenictví na Místecku a Frýdecku*, s. 14–23) shrnuje starobylou cechovní výrobu v obou městech, soukenické počátky ve Frýdku, problematiku vzniku plátenického cechu v Místku a existenci tehdejších bělidel. V průběhu desetiletí se plátenická výroba zmnožovala, přičemž těžšíše výroby leželo v blízkých vesnicích. Zajímavé je sledování okruhu odběratelů – místečtí a frýdečtí obchodníci plátnem zásobovali trhy v Uhrách, ale v průběhu 18. století jejich hrubé plátno proniklo i na trhy v Haliči, Polsku, Rusku a Turecku. Pro region je typický přesun těžšíše výroby pláten z dílen městských cechovních mistrů do domácích dílen venkovských výrobců, zejména v době vegetačního klidu. Výroba vesnických tkalců po roce 1740, tj. po vydání patentu, kterým se vyhlášovalo předání a tkání za svobodná řemesla, prudce vzrůstala. Halič a Uhry (jejich sever, tj. Slovensko) měly zájem o nepříliš kvalitní, ale levná slezská plátna. Ve frýdecko-místeckém regionu byl dostatek surovin i lidského potenciálu a v dosahu byly nedosycené trhy blízkého zahraničí, což podmiňovalo rozvoj plátenictví v dalších desetiletích.

Druhá kapitola (*Zapojení venkovských tkalců do výroby pro nadregionální a zahraniční trhy*, s. 24–37) je věnována rozvoji plátenictví koncem 18. a v 19. století, kdy obchodníci z města ovládli venkovské výrobce. Autor to dokumentuje na příkladu některých měšťanů z Místku, kteří razantně pronikali na zahraniční trhy, kde bylo plátno z Frýdku-Místku neustále žádané. To s sebou ovšem neslo také nutnost jejich úpravy, čili vyžádalo si vzrůst počtu bělidel, mandlů, barvíren a žehlíren – teprve po této apretaci bylo surové plátno zušlechťeno a neslo obchodníkovi větší až velký zisk. Někteří majitelé mandlů skupovali od tkalců hrubá plátna, zušlechtili je a poté sami prodali, čímž jako konkurence pronikali do působiště „čistých“ obchodníků plátnem. Rozvíjí se nákladnický systém – nákladník zadával tkalci přízi, ten ji ve své dílně utkal v plátno a hotový – ale nezušlechťený – výrobek nákladník tkalci zaplatil a odebral, aby ho po apretaci výhodně prodal (více o tomto systému na s. 69 ad.).

Ve třetí kapitole (*Na cestě k průmyslové revoluci*, s. 38–90) autor líčí nástup bavlny v 19. století, která na počátku čtyřicátých let plně vytlačila len, což dokumentuje mluvou čísel. Dochází k poklesu zájmu o hrubá frýdecká a místecká plátna, vzniká také nedostatek lnu, krize plátenické výroby se prohlubuje. Rozvíjející se bavlnářská výroba byla ale závislá na dovozu bavlnářské příze (z Čech, Dolního Rakouska, Saska i Anglie); byla to velká příležitost pro obchodníky s bavlněnou přízí. Krize lnářství však nepostihla majitele apretačních zařízení, která se stávají klíčovými – ale také výnosným – odvětvím frýdeckého a místeckého textilního průmyslu, který může využívat místní neďaleké černé uhlí jako topivo. Kapitola pak rozvádí obchod bavlněnou přízí, tkaninami i organizací výroby pro nadregionální a zahraniční trhy. Do obchodu s bavlnářskými výrobky začíná pronikat židovský ka-

pítal, který s nakoupenými výrobky obchoduje, a text této kapitoly přináší o tom hojně doklady. V polovině 19. století vznikají první bavlnářské centralizované tkalcovské manufaktury a na scéně se objevují jména dominující po mnoho desetiletí v dějinách frýdecko-místeckého textilnictví (Landsberger, Knězek, Neumann, Munk aj.).

Počátky továrního průmyslu bavlnářského (s. 91–143) je název čtvrté kapitoly. Líčí nové vývojové trendy, změnu podmínek textilní výroby na Frýdecku a Místecku, zejména význam napojení na železniční síť, která umožnila realizovat technicko-výrobní revoluci v místním bavlnářském průmyslu. Kapitola se zabývá otázkou strojního tkalcovství, které postupně drtilo ruční tkání, a přináší i monografie jednotlivých významných vznikajících firem (Křenek a synové, Herliczka, Elzer, Tauber, Čajánek, Landsberger aj.), popisuje změny vyráběného sortimentu zboží, nutnost budování přádelen bavlny v regionu a změny v úpravnictví (úloha potiskovacích strojů). Závěr kapitoly se zabývá životními i pracovními poměry prvních dělníků frýdecko-místeckých bavlnářských továren na přelomu 19. a 20. století (mzdy, bytové poměry, pracovní podmínky, původ dělníků atd.).

Závěrečná kapitola (*Protoindustriální formy a způsoby produkce ve věku moderních továren*, s. 144–162) je víceméně shrnující a teoretická, autor za pomoci analyticko-syntetické metody řeší různé protoindustriální formy průmyslové výroby v zemích východní, střední, jihovýchodní a východní Evropy, postavení a perspektivy domácího průmyslu, který si na Frýdecko-Místecku uchovával značnou životnost i v období, kdy se prosadila technicko-výrobní revoluce v bavlnářství, a na s. 163–167 rekapituluje.

Exkurz na s. 168–179 (nazvaný *Fabrikant šlechticem, aneb cesta obchodníka a továrníka Adolfa Landsbergera k šlechtickému titulu*) představuje dynastii textilbarona a je zajímavou tečkou za knihou.

Není náhodou, že knihu napsal právě Milan Myška. Je totiž zasvěcený historik a rovněž historik textilu, jenž v minulých desetiletích kráčet v čele spolupracovníků sborníků *Lnářský průmysl* a *Z dějin textilu*, které přinášely nové pohledy na jednu stránku českého a československého hospodářství, průmyslu a společnosti. Své novátorské pohledy vložil na stránky těchto sborníků a anotovaná kniha je rozšířeným shrnutím předchozích Myškových pronikavých studií. Bylo by ale dobré, kdyby autor překročil stanovenou si časovou mez a pokračoval v líčení dalších kapitol frýdecko-místecké textilní historie.

A na závěr trochu nostalgie – omlouvám se, ale musím to říci. Jiné regiony českých zemí nemají – bohužel – takto komplexně zpracovanou historii některé ze svých textilních oblastí., Frýdecko-Místecko ji nyní v podobě anotované publikace má a můžeme mu ji právem závidět. Je to kniha, která stojí historikovi za přechtení a přemýšlení. Považuji Myškovu knihu za velice dobrou a potřebnou, a je s podivem, že mohla v době invaze dálnovýchodního textilního zboží a prakticky zániku české textilní výroby vyjít. Mecenáši, kteří by

sponzorovali další výzkum dějin textilu u nás, nejsou na obzoru, takže asi již nedojde k dosažení mety, kterou si kdysi, v 70. a 80. letech minulého století skupina převážně východočeských historiků vytýčila.

Jaroslav Šůla

BOROVCOVÁ, Alena: *Kulturní dědictví Severní dráhy císaře Ferdinanda*. Ostrava : Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, 2012, 198 s. ISBN 978-85034-66-0.

Severní dráha císaře Ferdinanda, jeden z pátečních tahů rakousko-uherské železniční sítě, první parostrojní železnice na našem území a nezpochybnitelný *leading sector* rané fáze industrializace nejen na území Moravy a Slezska, ale celé předlitavské části monarchie, je jistě objektem, který si vedle pozornosti hospodářských historiků a historiků techniky vyžaduje zvýšenou pozornost památkové péče. Její výstavba a posléze provoz vyvolávaly celou sérii multiplikačních efektů, které působily na rozvoj jak řady průmyslových odvětví, tak i společenských proměn a kulturně-civilizačních vztahů. Je dobré, že se díky této knize dostávají do popředí i otázky jejího kulturního dědictví, byť programově v zúženém pojetí (architektura drážních staveb). Autorka po krátké a vcelku málo původní úvaze o specifickém nazírání na železnici jako na fenomén památkové péče si ve zkratce všímá vzniku a výstavby SDF a stručně podává přehled obecných zásad, uplatňujících se v minulosti při uspořádání nádraží. Těžištěm práce jsou kapitoly *Typologie drážních budov Severní dráhy císaře Ferdinanda* (s. 27–91) a *Katalog železničních stanic SDF* (s. 92–188). Kromě výpravních budov, tedy té části nádraží, se kterou přicházela do kontaktu cestující veřejnost, a vedle technických funkcí plnily i funkce reprezentační (a proto se pro ně hledalo často neotřelé specifické architektonické řešení), si všímá i ostatních provozních budov a zařízení. Pozornost věnovala také vodárnám, výtopnám, depům, stavebdlům a hradidlům, lampovnám, skladům, obytným domům pro železničáře a drážním domkům. Vedle jejich provozní funkčnosti autorka věnuje pozornost rovněž jejich architektonickým konceptům, ať již šlo o sériové projekty některých druhů zařízení nebo o jedinečná architektonická řešení. Do katalogu stanic zařadila autorka celkem 22 železničních stanic. Nejde však o nejvýznamnější stanice po celé délce trasy, ale jen o stanice přibližně na úseku Pterov–Bohumín. Ze stanic ležících na odbočných křídlech SDF byla do seznamu zařazena pouze stanice Rajhrad (úsek Břeclav–Brno).

Textovou část publikace doplňuje tabulkový přehled tratí, provozovaných SDF od jejího založení, včetně odbočných křídel a místních drah, a to s uvedením data jejich zprovoznění. Publikace je opatřena velkým množstvím funkčních, textovou část rozvíjejících příloh, černobílých i barevných, schémat, plánů apod. Je až s obdivem, kolik cenného ikonografického materiálu se dosud nachází ve fondech různých archivů. Za jejich objevení a zveřejnění musíme být

autorce vděční. Jestliže můžeme dát absolutorium památkářské (tj. nejpodstatnější) části knihy, pak můžeme vyslovit jen málo spokojenosti s úvodní kapitolou o historickém vývoji dráhy. Chápeme, že nestála v popředí autorčiny pozornosti, ale mohla alespoň respektovat nové poznatky hospodářských historiků.

Milan Myška

HOSFELD, Rolf: *Karl Marx : Životopis intelektuála*. Praha : Paseka, 2013, 326 s. ISBN 978-80-7432-330-0.

Při návštěvě knihkupectví mě potěšilo, že se jméno Karla Marxe postupně vrací do povědomí alespoň prostřednictvím jednoho překladu. Autorem nového Marxova životopisu je osobnost vzdělaná v moderních dějinách, filozofii, politické vědě, literatuře i jazycích. Osobnost Karla Marxe je správně zasazena do celkového dobového kontextu. Na zadní straně obalu je možné se dočíst, že se jedná o nezkraslený a kritický pohled zachycující především Marxovo myšlení a že knížka vyplňuje dlouhodobé vakuum na českém knižním trhu. Osobně považuji práci po literární stránce za kvalitní a čtivou. Jedná se dle mého názoru ovšem pouze o velice kontroverzní „úvod“ k Marxově osobnosti a odkazu, který obsahuje dějiny, filozofii, sociologii a především ekonomii. Pokud se čtenář spokojí s tímto „úvodem,“ rozhodně nemůže hlouběji proniknout do Marxova života, a už vůbec ne do jeho rozsáhlého díla. Marx byl všestranným intelektuálem, který trávil velkou část života zkoumáním kapitalismu. Pokud se čtenář nezaměří na studium jeho základních děl, nemá nejmenší šanci pochopit složité marxistické myšlenky, které odrážejí jak minulost, Marxovu současnost, tak částečně kontroverzní vizionářské představy budoucího vývoje. Pokud se jedná o formulaci, že kniha vyplňuje dlouhodobé vakuum, není to tak úplně pravda.³ Marx zažívá nejen v západní Evropě revival. Není to jen proto, že v současné době prožívá západní svět hlubokou, dlouhodobou a systémovou krizi, ve které se intelektuální a politická elita zčásti vrací k některým myšlenkám Marxovým či Keynesovým. Domnívám se, že Marx na svou dobu nejlépe analyzoval kapitalismus jako systém, proto jsou některá jeho tvrzení či doporučení stále aktuální a potřebná. Přes všechny uvedené výhrady přináší kniha spoustu

³ Uvádím pouze základní díla vydaná v českém prostředí v chronologickém sledu. Každá z knih vyšla v jiném období, proto je každá odrazem doby, ve které vyšla i reflexí nejrůznějších myšlenkových proudů: MEHRING, Franz: *Karel Marx : Dějiny jeho života*. Praha 1924; KAUTSKÝ, Karl: *Ekonomické učení Karla Marxe*. Praha 1958; FEDOSEJEV, Pert Nikolajevič a kol.: *Karel Marx : Životopis*. Praha 1981; WHEEN, Francis: *Karl Marx*. Praha 2002; RANSDORF, Miroslav: *Nové čtení Marxe*, 1. Praha 1996; TÝŽ: *Nové čtení Marxe*, 2. Plzeň 2012; FROMM, Erich: *Obraz člověka u Marxe*. Brno 2004; DINUŠ, Peter a kol.: *Spor o Marxa*. Bratislava 2011; HELLER, Josef a kol.: *Kdopak by se Marxe bál?* Praha 2011.

zajímavých informací, a doplňuje tak naše znalosti o marxismu i jeho tvůrci.

Adam Židek

LAPTĚVA, A. P: *Prepodavanje Istorii zaruběžnych slavian v rossijskich universitetach vo vtoroj polovine XIX – načale XX. vv.* Moskva : Rossijskaja akademija nauk – Institut slavjanovedenija, 2013. 172 s. ISBN 10-5-7576-0291-0, ISBN 13-978-5-7576-0291-2.

Publikace byla vydána u příležitosti konání II. vše-ruského sjezdu slavistů v Moskvě ve dnech 5.–6. listopadu 2013. Autorka zvolila formu učebně-metodické příručky, což publikaci dává přehledný a především informativní charakter. Kniha se pokouší v chronologickém přehledu podat základní informace o tom, jak se na starých předrevolučních ruských univerzitách přednášelo a vyučovalo historii slovanských národů žijících mimo ruské impérium. Tato problematika je sledována přehledně v časovém úseku zhruba od 60. let 19. století do revoluce v roce 1917. Maximum pozornosti věnovala autorka dvěma ruským univerzitám, které představovaly vrcholné ruské instituce pěstování historických věd – moskevské a petrohradské. Daleko skromněji je uvedena problematika sledována na Univerzitě svatého Vladimíra v Kyjevě, na Varšavské univerzitě, na Novorosijské univerzitě a na univerzitě v Charkově.

Kromě personálního obsazení stolic ruských, resp. slovanských dějin se autorka dosti podrobně zabývá tématikou přednášek a seminářů a jako znalkyně českých dějin pečlivě sleduje, jak byla na jednotlivých univerzitách pěstována výuka českým dějinám a na která období, resp. události české historie se ruští badatelé zaměřovali. Pozornost budí okolnosti pěstování slovanských dějin na Varšavské univerzitě, založené v roce 1869. Na ní se vyučovalo v ruském jazyce a univerzita se netěšila velké oblibě mezi polskými studenty, kteří ji namnoze bojkotovali. Přesto se zde zejména zásluhou profesora V. V. Makuševa vytvořilo příznivé tvůrčí prostředí a díky novým metodám vysokoškolské výuky (semináře) se toto učiliště stalo semeništěm řady vynikajících badatelů-slavistů.

Poněkud neorganicky je k textu knihy připojena stať o Marinu Drinovovi, původem bulharském badateli, který se výrazně zapsal do dějin ruské slavistiky především na univerzitě v Charkově. Jinak kniha disponuje skromným poznámkovým aparátém, není však vybavena obvyklými atributy vědeckých publikací, totiž seznamem použitých pramenů a literatury a tolik potřebným, alespoň jmenným rejstříkem.

Milan Myška

STEINMETZ, Karel – MAZUREK, Jan – KUBEŠOVÁ, Hana: *Kapitoly z historie německé hudební kultury v Ostravě 1860–1945 : Osobnosti, instituce, reflexe.* Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě – Pedagogická fakulta, 2013, 137 s. ISBN 978-80-7464-397-2.

Soužití Čechů a Němců je dáno geografickou polohou obou států, společnými dějinami, velmi podobnou

kulturou a společenským životem. Především období od 2. poloviny 19. století do roku 1945 je provázáno zlou krví mezi oběma národy, mnoha nepřijemnými historickými událostmi a v neposlední řadě z hlediska dějin hudby neprobádaností hudebního soužití českého a německého etnika na našem území. Monografie Karla Steinmetze, Jana Mazurka a Hany Kubešové se snaží alespoň některá bílá místa zacelit a podat komplexnější obraz dějin hudební kultury, i když se jedná „pouze“ o regionální problematiku. Právě důkladné bádání v regionálních souvislostech pak dá vyniknout celkovému obrazu nejen hudebního střetávání Čechů a Němců, v tomto případě od roku 1860 do konce 2. světové války.

Anotovaná monografie se hlásí k odkazu dvou členů autorského kolektivu, Jana Mazurka a Karla Steinmetze, kteří se hudební regionalistice věnují dlouhá léta a v jejichž odborných portfoliích nalezneme celou řadu stať s tematikou německého školství, hudebního života nebo osobností z Ostravy a jejího blízkého okolí. Práce je rozdělena do sedmi přehledných kapitol, které se snaží zmapovat hudební školství, tisk, spolkovou činnost a osobnosti Antona Aicha a Arthura Könnemanna. Tito pedagogové, dirigenti a skladatelé patřili mezi nejvýraznější osobnosti meziválečné Ostravy, přesto o nich dnes nalezneme pouze kusé zmínky a jejich dílo je ztraceno nebo rozeseto po několika knihovnách doma i v zahraničí. Ani nejvýznamnější hudební encyklopedie se o nich nezmiňují, což je ostatně mnohdy osud většiny skladatelů, libretistů, pedagogů nebo organizátorů hudebního života německé menšiny v českých zemích.

Přehled spolkové činnosti Němců v Ostravě nabízí čtvrtá kapitola monografie, která popisuje činnost jednotlivých pěveckých spolků, často vázaných na jednotlivé části Ostravy, zejména Vítkovice. V kapitole se objevují rovněž recenze z dobového tisku. Je však škoda, že se autoři omezili pouze na ostravské noviny a nepatřali i v celorepublikových. Takový tisk byl vydáván vesměs v Praze, regionální tematiku kulturního života německých obyvatel však neopomíjel. Recenze na jednotlivá představení vyznívají v podstatě vždy pozitivně, oslavně, někdy až pateticky. Je proto nutné pracovat objektivně a mít odstup, což se v některých pasážích nepodařilo zcela naplnit. Celkově však kapitola nabízí dobrý vhled do pěveckých spolků v Ostravě a nabízí celou řadu jmen skladatelů i interpretů, s nimiž je možné dále pracovat a zasazovat je do souvislostí nejen ostravského hudebního života. Na koncerty do Ostravy totiž často zajížděla tělesa z celé dnešní české republiky i Vídně.

Kapitolu o pěveckých sborech doplňuje oddíl věnující se studentskému orchestru německých středních škol, který rovněž působil v Ostravě. Autoři neopomínají zmínit ani divadlo, sály v hostincích nebo Německý a český Národní dům, jako centra kulturního života obou národností.

Kniha se může pochlubit podrobným rejstříkem, který uvádí jména v české i německé mutaci (pokud takto byla využívána), bohatým poznámkovým aparát

tem a seznamem literatury k dalšímu zkoumání, stejně jako německým a anglickým resumé, jež alespoň z části umožní využití publikace i v zahraničí.

Monografie Karla Steinmetze, Jana Mazurka a Hany Kubešové je další prací, která pomůže osvětlit dějiny německé menšiny v Ostravě. Zajímavým počinem by jistě bylo věnovat se této tematice i nadále a zakončit ji rozsáhlou prací o hudebním soužití Čechů a Němců v Ostravě minimálně v letech 1860–1945 včetně reflexí „z druhé strany“ a snad i porovnat ostravský život s tím pražským, olomouckým, opavským či brněnským, který byl možná naprosto odlišný, ale možná velmi obdobný situaci v Ostravě.

Markéta Koptová

ILLIES, Florian: 1913 : Léto jednoho století. Brno : Host, 2013, 311 s. ISBN 978-80-7294-870-3.

V roce 2013 vyšla v českém překladu kniha historika umění Floriana Illiese, která je pozoruhodným dílem v několika ohledech. Autor není pouze znalcem dějin umění, ale také publicistou. Působil jako redaktor *Frankfurter Allgemeine Zeitung* a od roku 2008 je činným v týdeníku *Die Zeit*. Snad tato kombinace značně přispěla k tomu, že kniha je po literární stránce nesmírně zdařilá. Čtenář se setkává s mnoha osobnostmi ze světa malířství, sochařství, literatury, hudby či politiky, kteří ve sledovaném posledním předválečném roce zasahovali do proudu dějin. Illies pro své vyprávění zvolil nezvyklou formu, kdy popisuje dění dle jednotlivých měsíců v roce. Dozvíme se tak, co dělali ve stejném měsíci v Evropě Walter Rathenau, Adolf Loos i Franz Kafka. Jak trávil toto bouřlivé období Stalin, Tito či Lenin. Publikace přináší díky zachycení životních osudů významných a často výstředních osobností téměř plastický pohled na rok 1913. Před historikem stojí otázka, jakým způsobem ve sledovaném období žili dělník z továrny, prodavačka květin či trafikant? Domnívám se, že dílo není určeno jen odborné veřejnosti, ale i širokému čtenářskému spektru. Historik snad může pouze zpochybnit pramennou základnu. Autor totiž čerpá výhradně z dochovaných pamětí, vzpomínek a biografii osobností. Tyto informativní zdroje bývají mnohdy apologetické či nepřesné, nebo dokonce zcela zavádějící. Přesto, pokud je čtenářův zájem soustředěn na kulturní dějiny 20. století, je kniha nezbytným doplňkem pro rozšíření kulturních obzorů. Po dočtení knihy si zbývá jen položit otázku: Jak se společnost za sto let změnila? Kam jsme dospěli za sto let v sociální, kulturní i ekonomické oblasti?

Adam Židek

KOVALEV, Michail Vladimirovič: Russkie istoriki-emigranty v Prage (1920–1940 gg.). Saratov : Ministerstvo obrazovaniya i nauki Rossijskoj Federacii – Saratovskij gosudarstvennyj techničeskij universitet 2012, 408 s. ISBN 978-5-7433-2540-5.

Československý převrat v listopadu 1989 i postupné uvolňování sovětského totalitního režimu

v Rusku umožnilo historikům obou zemí věnovat se dříve tabuizovaným nebo alespoň nežádoucím tématům. Významné místo mezi nimi určitě zaujala historie tzv. „bílé“ emigrace z Ruska po tzv. Velké říjnové socialistické revoluci do nejružnějších zemí střední a západní Evropy, resp. do zámoří. Významnou destinací ruské intelektuální emigrace se stalo meziválečné Československo se svým hlavním městem Prahou. Bylo nejspíše dílem náhody či nepředvídatelné shody okolností, že se v pražské emigraci sešlo mimořádně velké množství ruských profesionálních historiků. Právě této skupině ruských intelektuálů žijících a působících v Praze je věnována kniha, na kterou bych rád pro její vědecké přednosti upozornil.

Autor (* 1985) je docentem historie na Saratovské státní technické univerzitě a problematice ruské emigrace v Československu se věnuje již řadu let. Od r. 2006, kdy se objevila jeho první studie tematicky směřující k problematice ruských emigrantů v Československu, v dílčích studiích soustavně sledoval jednotlivé aspekty emigrantské problematiky až už v širším a obecnějším záběru, nebo i s přihlédnutím k problematice emigrantů-historiků. Jeho knižní publikace je tedy pokusem shrnout výsledky předchozích prací do přehledu syntetického, s trochou nadsázky možno říci vyčerpávajícího tuto problematiku. Autor podnikl velmi náročnou heuristiku nejen v archivech ruských, ale i českých. Významným zdrojem informací mu byl tzv. Ruský archiv, který byl z popudu Zdeňka Nejedlého bezprostředně po druhé světové válce předán sovětům a do něhož získali historikové, na rozdíl od sovětské státní bezpečnosti, přístup teprve v posledních letech. Hojně jsou též využity archivy jednotlivých emigrantských institucí a spolků fungujících v meziválečném období v Československu, dále osobní pozůstalosti několika významných emigrantů-historiků (Kondakov, Kizevetter, Savickij, Florovskij ad.) i archivy československých vysokých škol, na nichž ruští emigranti-profesoři působili.

Kniha je kromě obligátního úvodu, závěru a vědeckého aparátu rozdělena do třech rozsáhlých kapitol. V první z nich se autor zabývá prostředím, do kterého ruští emigranti přišli, a souborem podmínek, jež v Československu a zejména v Praze mohli nalézt. Vedle emigrační politiky československého státu se zabývá např. také problémy s hledáním vhodného bydlení a analýze prostředky svépomoci, kterými emigranti tento nemalý problém řešili. Obsáhle pojednává o lingvistickém traumatu, totiž o obecně známém problému ruských emigrantů zvládnout češtinu (*češskoj jazyk dlja menja truden*), i obecnými problémy adaptace v novém prostředí. Stranou nezůstává ani otázka vztahů s domácími, československými historiky, které nebyly – už s ohledem na omezené možnosti uplatnění domácích historiků na trochu lukrativnějších profesních postech, vždy vrělel.

Druhá kapitola pojednává o ruské (emigrantské) historické vědě v kontextu organizace a institucionální existence. Jde zde v podstatě nejen o výčet, ale i o podrobnou analýzu činnosti ruských

badatelských a pedagogických institucí, které historikům-emigrantům umožňovaly se po profesní stránce realizovat. Do pojednání je zahrnut např. Seminář akademika H. P. Kondakova, Ruská historická společnost v Praze, Ruská právnická fakulta, Ruská svobodná lidová univerzita, Ruský zahraniční historický archiv ad. Čtenář zde najde řadu původních, buď zcela neznámých, nebo jen povrchně tradovaných informací o rozsahu vědecké činnosti ruských historiků-emigrantů. V této kapitole najde čtenář mnoho informací o činnosti nejvýznamnějších ruských historiků v Československu, např. prof. A. A. Kizevettera, M. L. Slo-nima, G. N. Michailovského, A. V. Florovského, N. L. Okuneva, E. A. Ljackina, P. N. Savického ad.

Poslední kapitola nese příznačný název *Metamorfózy historické paměti*. Pojednává o tom, jakými prostředky a s jakými záměry historikové emigranti usilovali o uchování národní identity a vědomí historické kontinuity. Ruští historikové-emigranti považovali za jeden ze svých úkolů v ruské diaspoře připomínat a zdůrazňovat významná data ruské historie jako prostředek pro zachování celistvosti kulturní tradice, národních tradic a ruského jazyka. Formami tohoto usilování byly přednášky, slavnostní shromáždění, literární besedy, koncerty apod. V této souvislosti autor zaměřuje svou pozornost také na spor o koncepci (ideu?) eurasijství, jeho analýzu a konflikty, které vyvolal mezi ruskými emigranty, kteří se s touto ideou většinou nebyli s to ztotožnit.

Sympatické jsou další projekty autora, které by měly směřovat k biografii některých předních historiků z řad ruské pražské meziválečné emigrace (např. A. V. Florovského).

Milan Myška

FOLDYNA-ELF, Jakub – FOLDYNA-DRÁKULA, Tomáš: *Po stopách historie skautingu ve Frýdku a Místku*. Frýdek-Místek : Okresní rada Junáka Frýdek-Místek, 2013, 88 s. ISBN neuvedeno.

Publikace dvou mladých historiků-skautů vznikla jako jeden z výstupů prospěšného a záslužného projektu Skautské století. Cílem projektu je zaznamenat a shromáždit, případně i publikovat vzpomínky skautů, kteří se v minulých desetiletích podíleli na rozvoji skautského hnutí, byli svědky jeho úspěchů a obliby, ale také nepřízně zprvu nacistického, posléze komunistického totalitního režimu a odboje skautů vůči němu. Vzpomínka jako historický pramen má zejména pro bádání o historii skautingu v našich zemích mimořádně velký význam. Vyplývá mimo jiné ze skutečnosti, že vždy v minulosti šlo více o hnutí než o pevně organizovaný a institucionalizovaný fenomén, což se samozřejmě projevilo i v nepevných a značně zvolněných organizačních strukturách skautských

regionálních útvarů. Historika, navyklého především na práci s psanými prameny, to staví do obtížné situace: písemných pramenů se až na výjimky nedostává, dochovaných písemností, vzniklých činností jednotlivců nebo nižších organizačních útvarů (oddílové kroniky, táborové časopisy, deníky jednotlivých účastníků apod.) je poskrovnu, resp. jsou rozptýleny a často obtížně dostupné v držení soukromníků. Obrazových pramenů je také poskrovnu, neboť fotografie byla v dobách rozkvětu skautského hnutí daleko méně frekventovaným prostředkem dokumentace, než je tomu dnes. O aktivitách skautů v protinacistickém resp. protikomunistickém odboji se zpravidla dovídáme jen tehdy, byly-li odhaleny a trestně stíhány (písemnosti Geheime Staatspolizei nebo Státní bezpečnosti, soudní protokoly). Vzpomínky pamětníků tak zaujímají místo dominantního pramene, byť jsme si vědomi obecně vysokého stupně jeho subjektivitu a obtíží verifikace, nejsou-li k dispozici informační zdroje jině povahy, jiného typu.

To je důvod, proč recenzovanou publikaci považujeme za užitečnou a cennou. Kromě stručné informace o tom, co sleduje projekt Skautské století, obsahuje transkripci vzpomínek osmnácti junáků-skautů z doby posledních let první československé republiky, období nacistické okupace, krátkého období obnovené demokracie a komunistického totalitního režimu. Jak už tomu u podobného informačního zdroje bývá, mají jednotlivé vzpomínky velmi rozdílnou vypovídací hodnotu, reflektující jednak místo memoáristy, jaké v hnutí zaujímal, jednak některé osobní vlastnosti, jako je pozorovací schopnost, paměť, ale také schopnost se vyjadřovat. Část vzpomínek je převzata z již publikované formy (Petr Eben, Alois Válek-Luis).

Za užitečný počín považuji pokus autorů sestavit seznam skautů, kteří působili ve frýdeckých a místeckých skautských oddílech, resp. příslušeli pod tamní skautská střediska. Seznam je limitován obdobím první a druhé republiky (příp. obdobím ilegality v době nacistické okupace) a krátkým obdobím poválečné obnovy skautingu. Autoři jsou si vědomi neúplnosti jednak seznamu jako takového, jednak získaných údajů o jednotlivých osobách. I tak nutno vysoce ocenit úsilí autorů, neboť počet registrovaných v seznamu dosahuje bezmála tisíce osob. Přimlouvám se o to, aby např. čtenáři této recenze, pokud měli vztah ke skautingu, upozornili autory na možnosti doplnění seznamu resp. údajů o již uvedených skautech a skautkách.

Je jen škoda, že publikace byla vydána v tak nízkém nákladu (100, navíc neprodejných výtisků) a nedostala se do sítě knižního obchodu alespoň na území, jehož historií se zabývá.

Milan Myška